

Ревенко Дар'я-Софія Ігорівна

студентка слідчо-криміналістичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Глібко Сергій Васильович

директор НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент кафедри

господарського права Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ НЕКОМЕРЦІЙНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дана робота присвячена питанню організації суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Визначені ключові аспекти створення, діяльності

і оподаткування некомерційної діяльності в Україні. Детально розглянуто поняття суб'єктів некомерційної господарської діяльності та організаційні форми здійснення некомерційної господарської діяльності, проаналізовано право на здійснення інших видів діяльності суб'єктів некомерційної діяльності. Було наведено приклади спеціального законодавства, яке регулює особливості діяльності певних суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Ключові слова: суб'єкти некомерційного господарювання, некомерційна господарська діяльність, господарське право.

Revenko Daria-Sofiya

Student of the Investigation and Criminalistics Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Hlibko Serhii

PhD, Associate Professor of Yaroslav Mudryi National law university,

Head of the Scientific and Research Institute of Providing Legal

Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

TO THE ISSUE ORGANIZATION

OF NON-COMMERCIAL ECONOMIC ACTIVITIES

This work is devoted to the organization of non-profit entities. The key aspects of creation, activity and taxation of non-commercial activity in Ukraine are defined. The concept of subjects of non-commercial economic activity and organizational forms of non-commercial economic activity are considered in detail, the right to carry out other types of activity of subjects of non-commercial activity is analyzed. Examples of special legislation regulating the peculiarities of the activity of certain subjects of non-commercial economic activity were given.

Keywords: subjects of non-commercial management, non-commercial economic activity, commercial law.

Здійснення господарської діяльності некомерційними юридичними особами уможливує діяльність державних органів та установ, комунальних установ та організацій, закладів освіти та охорони здоров'я, наукових установ, військових частин тощо. Некомерційні організації є видом суб'єктів господарської діяльності, самостій-

ність яких передбачена чинним господарським законодавством. Некомерційну діяльність здійснюють суб'єкти, створення (державну реєстрацію) яких окреслено спеціальним законодавством, що обумовлює актуальність дослідження його специфічних рис та особливостей регулювання. Проблематика даного питання зумовлена тим, що Господарський кодекс чітко не регулює організацію суб'єктів некомерційної господарської діяльності, а лише окреслює загальний порядок організації діяльності даних суб'єктів, і вказує на застосування спеціального законодавства.

Слід зазначити, що особливості правової природи поняття та ознак некомерційних суб'єктів досліджують такі вчені-правознавці, як: О. Вінник, А. Івченко, В. Кочин, О. Літвінова, В. Махінчук, Л. Машковська, Г. Попадинець, В. Щербина, Р. Щокін та інші [4].

Відповідно до ст. 52 Господарського кодексу України (далі – ГК України), некомерційне господарювання - це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до статті 12 ГК України забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом. Не можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи [1].

Поняття суб'єктів некомерційної господарської діяльності варто розглядати з погляду суб'єктного складу некомерційної господарської діяльності, якій присвячена глава 5 розділу 1 ГК України (ст. ст. 52-54), поняття непідприємницьких товариств та установ, закріплених у ст. ст. 83, 85, 86 ЦК України, і поняття неприбуткових організацій, закріплених у податковому законодавстві [5]. За характером здійснюваної діяльності суб'єкти істотно відрізняються один

від одного. Переважна більшість таких організацій виступає пасивним учасником у господарських відносинах, як правило, тільки одержуючи товари й послуги від суб'єктів підприємництва. В основному їх діяльність опосередкована соціальними цілями, як, наприклад, задоволення потреб власних членів у сфері культури, спорту, дозвілля й т.ін., залучення уваги громадськості до різних проблемних питань функціонування суспільства й держави, що характерно для громадських організацій; надання благодійними фондами допомоги нужденним категоріям населення за рахунок внесків, безповоротної фінансової допомоги, пожертвувань; захист професійними спілками трудових і соціально-економічних прав й інтересів своїх членів [6]. Однак діяльність інших некомерційних суб'єктів спрямована, насамперед, на досягнення конкретного економічного ефекту у вигляді, наприклад, утримання та обслуговування нерухомого майна, що є основним видом діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, будівництва житла – для житлово-будівельних кооперативів, кредитування й надання фінансових послуг – для кредитних спілок і т.д [5].

Для прикладу, розглянемо питання некомерційної господарської діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Наприклад, Л. С. Шевченко [7, с. 20–21] керуючись ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» [8] зазначає, що кошти державних ЗВО формуються за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством. Також науковцем акцентується увага на тому, що якщо відповідно до ст. 73 Закону України «Про вищу освіту» [8] послуги, які надаються ЗВО не відносяться до комерційної діяльності, отже вона є некомерційною, а саме здійснюється як плата за послуги ЗВО. Виходом для встановлення механізму для одержання прибутку є комерціалізація наукових досліджень шляхом утворення в ЗВО (ст. 70 Закону України «Про вищу освіту» [8]) та\ або в наукових установах (ст. 60 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» [9]) інноваційних структур та малих підприємств.

Також, якщо розглядати питання комерціалізації результатів науково-технічної діяльності наукових установ, то іноді до механізму формування інноваційного клімату відносять виробничу складову виготовлення на рівні прототипу до статусу готової продукції, що призводить до відриву від правового режиму некомерційної господарської діяльності такої роботи [10, с. 36]. Саме для фінансування основних робіт, пов'язаних з інноваційним процесом, існує механізм утворення дочірніх юридичних осіб на підставі ст. 60 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Вичерпного переліку суб'єктів некомерційної господарської діяльності не існує. Враховуючи викладене, можна дійти таких висновків. Неприбуткові організації – це організації, створені для здійснення благодійницької, просвітницької, правозахисної, культурної та іншої суспільно-корисної діяльності, що не мають на меті отримання прибутку (доходу) та не розподіляють можливий, отриманий під час здійснення господарської діяльності прибуток (дохід) між її учасниками. До них можуть бути зараховані благодійні організації, створені у порядку, визначеному законом для проведення благодійної діяльності, зокрема громадські організації, створені з метою провадження екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності, а також творчі спілки та політичні партії, громадські організації інвалідів та їхні місцеві осередки, науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, внесені до державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, заповідники, музеїзаповідники; пенсійні фонди, кредитні спілки, створені у порядку, визначеному законом; інші юридичні особи, діяльність яких не передбачає одержання прибутку згідно з нормами відповідних законів; спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників та не проводять господарської діяльності, за винятком отримання пасивних доходів; житлово-будівельні кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, створені у порядку, визначеному законом; професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, утворені у порядку, визначеному законом.

У статті 53 ГК України зазначається те, що некомерційна господарська діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання на основі права власності або права оперативного управління в організаційних формах, які визначаються власником або відповідним органом управління чи органом місцевого самоврядування з урахуванням вимог, передбачених ГК України та іншими законами. Порядок створення, державної реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання окремих організаційних форм некомерційної господарської діяльності визначається ГК України та іншими законами. У разі якщо господарська діяльність громадян або юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення ГК України та інших законів, якими регулюється підприємництво [1].

Однак, як зазначено вище, ГК України ці форми не зазначає. Критерії зарахування підприємства, установи, організації до неприбуткових для цілей оподаткування податком на прибуток встановлені Податковим кодексом України (далі – ПК України). Так, відповідно до ст. 133.4.1 ПК України, це організація, що утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації; установчі документи якої (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників у розумінні ЦК України), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління й інших пов'язаних із ними осіб; установчі документи якої (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду, іншим юридичним особам, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення відповідно до закону (для недержавних пенсійних фондів), або зарахування до доходу бюджету в разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення). По-

ложення цього абзацу не поширюється на об'єднання та асоціації об'єднань співвласників багатоквартирних будинків; унесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій. ПК України містить також перелік неприбуткових організацій: бюджетні установи, громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди, спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, житлово-будівельні кооперативи, дачні (дачно-будівельні), садівничі й гаражні (гаражно-будівельні) кооперативи (товариства), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників жилих будинків, професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, а також організації роботодавців і їх об'єднання, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів інші юридичні особи (ст. 133.4.6 ПК України) [3]. Однак ПК України оперує нечіткою термінологією: у ст. 133.4.6 уживається словосполучення «неприбуткові організації», у ст. 133.4 – «неприбуткові підприємства, установи та організації», при цьому не можна дійти однозначного висновку, що вони належать до суб'єктів непідприємницького господарювання, адже цей перелік сформульовано з погляду цілей податкового законодавства [4].

Правовим режимом майна суб'єктів некомерційної господарської діяльності виступає право власності або право оперативного управління майном. Право власності на майно, як зазначається в ст. 134 Кодексу, є основним речовим правом у сфері господарювання. Тобто це право передбачає повноваження власника щодо володіння, користування та розпорядження своїм майном. На таких суб'єктах поширюються норми законодавства про власність, зокрема норми Конституції України, Цивільного кодексу України тощо. Право оперативного управління майном у господарському законодавстві є характерним саме для суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Таке право суб'єкта господарювання передбачає володіння, користування і розпорядження майном, закріпленим за власником у межах, що визначені законодавством або самим власником. Серед суб'єктів некомерційної господарської діяльності, за якими майно

закріплюється на праві оперативного управління, можна виділити казенні підприємства, основною метою створення яких є забезпечення потреб держави.

Загальний порядок створення, державної реєстрації та припинення діяльності суб'єкта господарювання, що передбачений ст. 56–61 ГК України, застосовується і до суб'єктів некомерційного господарювання. Легалізація некомерційних суб'єктів містить специфічний її прояв - повідомлення про заснування і саме відповідно з цього моменту ці суб'єкти набувають спеціальну правосуб'єктність, тобто такі права: представляти й захищати свої законні інтереси та інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських організаціях; брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх завдань; вносити пропозиції до органів влади і управління; розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі. Проте для деяких суб'єктів некомерційної господарської діяльності, з урахуванням їх специфіки, застосовуються норми спеціального законодавства, про що вказує ч. 2 статті 53 ГК України. Так, Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» передбачаються особливості створення, державної реєстрації та припинення діяльності благодійних організацій. На відміну від інших суб'єктів господарювання, державна реєстрація яких проводиться у виконавчому комітеті міської, районної у місті або в районній державній адміністрації, державна реєстрація благодійних організацій провадиться Міністерством юстиції України або відповідними місцевими органами виконавчої влади. Спеціальним законодавством можуть визначатися й особливості діяльності певних суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Зокрема, законодавством можуть встановлюватися вимоги щодо видів діяльності, які дозволяється здійснювати таким суб'єктам. Так, в постанові КМУ «Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовими частинами Збройних Сил» від 25.07.2000 р. міститься вичерпний перелік видів господарської діяльності, що можуть здійснюватися військовими частинами,

у ст. 7 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” визначає, що діяльність релігійних організацій спрямована на задоволення релігійних потреб громадян; Закон України “Про кредитні спілки” передбачає створення кредитних спілок із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні; Закон України “Про театри та театральну справу” регламентує, що метою основної діяльності театру є розвиток театрального мистецтва та театральної справи, формування та задоволення потреб населення у театральному мистецтві. Необхідно зазначити, що ключові ознаки неприбуткової діяльності, спрямовані на виконання соціальних, економічних, культурних та інших функцій, мають суспільне значення для міста, регіону та держави загалом [12].

Як уже зазначалося, здійснення некомерційної господарської діяльності не позбавляє особу права на здійснення інших видів діяльності, зокрема підприємницької. Таким чином, у разі якщо господарська діяльність громадян або юридичної особи, зареєстрованої як суб’єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення законодавства про підприємництво. Перш за все до такої діяльності застосовуються положення глави 4 ГК України, як то: принципи підприємницької діяльності, гарантії підприємництва, відповідальність суб’єктів підприємництва тощо. По-друге, у випадку здійснення суб’єктом некомерційного господарювання підприємницької діяльності на нього покладається обов’язок сплати відповідних податків та інших обов’язкових платежів, що передбачено податковим законодавством. Крім того, до таких суб’єктів застосовуються інші норми законодавства України, якими, наприклад, встановлено заборону здійснення певних видів діяльності; обов’язок отримання спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певного виду діяльності; обов’язок отримання торгового патенту тощо [11].

Отже, некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність суб’єктів господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Загальний порядок створення, державної реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації суб’єктів господа-

рювання окремих організаційних форм некомерційної господарської діяльності що передбачений ст. 56 - 61 ГК України, застосовується і до суб'єктів некомерційного господарювання, але особливості діяльності певних суб'єктів некомерційної господарської діяльності можуть визначатися спеціальним законодавством. Якщо господарська діяльність громадян або юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набирає характеру підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення ГК України та законів України, що регулюють підприємництво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19-20. № 21-22. ст. 144.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. ст. 356.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. ст.112.
4. Аветисян М. Р. Деякі питання організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2019. С. 87–90.
5. Щокін Р. Г. Некомерційна господарська діяльність в Україні: сутність, нормативно-правова основа та проблемні аспекти. *Наше право*. 2015. № 1. С. 115–120.
6. Основи господарського права. За кредитно-модульною системою : навч. посіб. / Ред. Жук Л. А., Корчак Н. М. Київ : Кондор, 2012. 488 с.
7. Шевченко Л. С. Фінансова автономія університету: світовий досвід для України. *Право та інновації*. 2015. № 1 (9). С. 19-25.
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
9. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/conv#n887>.
10. Клімова Г. П. Формування інноваційного клімату у ВНЗ. *Право та інновації*. 2013. № 4. С. 34-40.
11. Науково-практичний коментар до статті 53 Господарського кодексу України. URL: <http://jurists.org.ua/commercial-law/4896-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-53-gospodarskogo-kodeksu-ukrayini.html>

12. Машковська Л. В. Правовий статус некомерційних суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 193 с.

REFERENCES

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 18, 19–20, 21–22, art. 144 [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–44, art. 356 [in Ukrainian].
3. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 13–14, 15–16, 17, art. 112 [in Ukrainian].
4. Avetysian M. R. Deiaki pytannia orhanizatsiino-pravovykh form pidpriemnytstva ta orhanizatsiino-pravovykh form nekomertsiiinoho hospodariuvannia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 2/2019, 87–90 [in Ukrainian].
5. Shchokin R. H. (2015). Nekomertsiiina hospodarska diialnist v Ukraini: sutnist, normatyvno-pravova osnova ta problemni aspekty. *Nashe pravo – Our right*, 1, 115–120 [in Ukrainian].
6. Osnovy hospodarskoho prava. Za kredytno-modulnoiu systemoiu. (2012). Zhuk L. A., Korchak N. M. (Eds.). Kyiv : Kondor [in Ukrainian].
7. Shevchenko L. S. (2015). Finansova avtonomiia universytetu: svitovyi dosvid dlia Ukrainy. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 1 (9), 19–25 [in Ukrainian].
8. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. Data onovlennia: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
9. Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 № 848-VIII. Data onovlennia: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/conv#n887>. [in Ukrainian].
10. Klimova H. P. (2013). Formuvannia innovatsiiinoho klimatu u VNZ. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 4, 34–40 [in Ukrainian].
11. Naukovo-praktychnyi komentar do statti 53 Hospodarskoho kodeksu Ukrainy. URL: <http://jurists.org.ua/commercial-law/4896-naukovo-praktychniy-komentar-do-st-53-gospodarskogo-kodeksu-ukrayini.html> [in Ukrainian].
12. Mashkovska, L. V. (2012). Pravovy status nekomertsiiinykh subiektiv hospodariuvannia. *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].